

Mot en sosiologisk forståelse av avhengighet?

Maja Flåto

masterstudent i sosiologi

Institutt for kriminologi og rettssosiologi, UiO

majaflaato@hotmail.com

Nicolay B. Johansen

dr.art.

Institutt for kriminologi og rettssosiologi, UiO

n.b.johansen@jus.uio.no

Abstract

Sociology has not challenged the medical concept of addiction. Smith-Solbakken, Tungland and Clausen made an attempt to develop a structural concept of addiction in the late nineties. They focused on cultural pulls, economical pushes and a variety of marginalizing processes. While we recognize what they are trying to do, we are also critical of it. First, their presentation of street-level drug-addicts as a cohesive milieu of trust and big money is inaccurate and partly misleading. Secondly, they need a more distanced analysis of the concept of addiction. In our opinion it is not possible to make a sociological equivalent to the medical perspective. The concept of addiction works because of a connection of definition and explanation. In sociology it is not enough to point to external forces, one must also open up the ranges of possibilities that faces the members of the "drug-milieu".

Keywords:???

Denne artikkelen handler om rusmønsteret blant mennesker som lever store deler av livet på gata. Mange av disse har et intensivt forbruk av rusmidler,

ikke minst de illegale såkalte narkotiske stoffene. Nettopp rusmønsteret gjøres gjerne til det mest fremtredende trekket ved disse menneskene – de er ”narkomane”. Rusingen gjøres også til forklaringen på at de lever på gata, man sier at de er ”avhengige”. Vi ønsker å problematisere bruken av begrepet avhengighet i en slik sammenheng, og med det løse opp forbindelsen mellom rusmønster og forklaring på øvrige trekk ved de vi vil kalle gatefolkets livssituasjon. Vi vil også antyde hva slags egenskaper en sosiologisk forståelse av intensiv rusing blant gatefolk må inneholde.

Utgangspunktet er rapporten *Talent eller klient?* (Tungland, Smith-Solbakken og Clausen 1996). Denne rapporten var resultat av et fireårig feltarbeid i rusmiljøer i flere vestnorske byer. Her introduseres begrepet ”kulturøkonomisk avhengighet”. Dette skal beskrive hvordan aktører i rusmiljøet er avhengige av den kultur og økonomi som finnes innenfor rusmiljøet. Forfatterne ønsker på den måten å gi en alternativ forståelse av rusavhengighet, en forståelse som i større grad vektlegger sosiale og kulturelle forhold.

Året etter rapportens utgivelse ble boka *Narkomiljøet* (Tungland og Smith-Solbakken 1997) publisert. Både rapport og bok har siden den gang stått som det mest betydningsfulle sosiologiske blikket på rusmiljøer i Norge, og trekkes stadig fram i studier av beslektede miljøer. Allikevel vil vi hevde at det er grunn til å stille spørsmål ved deler av den forståelsen som formidles gjennom rapport og bok, og det er vårt utgangspunkt for denne artikkelen.

Kulturøkonomisk avhengighet

Utgangspunktet for Tungland, Smith-Solbakken og Clausen er at folk som havner i et rusmønster, sjelden kommer ut av det igjen. Forfatterne bruker ”Krabbeteinen” som metafor. Krabbeteinen er

(...) en fristende boks som nysgjerrige eller sultne forviller seg inn i. Å komme seg inn kan være forholdsvis enkelt, men har man først kommet seg innenfor og begynt å livnære seg av det som finnes der inne, kommer man sjelden ut på egenhånd (Smith-Solbakken og Tungland 1997:17).

Forfatterne fra Rogalandsforskning vil utfordre en medisinsk forståelse av avhengighet, samt aktørorienterte retninger innenfor sosiologi og psykologi. Det gjør de ved å fremheve sosiale mekanismer som holder narkotikamiljøet sam-

men innenfra, i tillegg til det de kaller ytre stengsler (Tungland m.fl. 1997:17). Deres svar er en annen form for "avhengighet", nemlig "kulturøkonomisk avhengighet".

Kulturøkonomisk avhengighet betyr å bli avhengig av inntekter, ferdigheter og forbruk knyttet til illegale rusmidler. Det innebærer også at språk og forestillinger knyttes til det å skaffe seg og nyte slike rusmidler. Likeledes knyttes makt og anseelse opp til håndteringen av rusmidlene. Deltagelse i en slik kulturøkonomi skaper en opplevelse av identitet som definerer misbrukerens tilhørighet. Denne identiteten blir forsterket ved at man gradvis mister kontakt og fellesskap med personer som ikke tilhører samme miljø som en selv (Tungland m.fl. 1996:2)

Det er med andre ord mange grunner til å bli mer eller mindre fastlåst i krabbe-teenen. En stor vifte av sosiale størrelser er trukket inn, identitet, ferdigheter, inntekt og forbruk fremheves. Videre framstilles kulturøkonomisk avhengighet som å innebære de to mekanismene "kulturell tilhørighet" og "økonomisk tilknytning". Disse to mekanismene gjør aktørene avhengig av hverandre, samtidig som de stigmatiseres av omverdenen. Mekanismene utgjør et "klister" som binder aktørene til miljøet. Men også når det gjelder faktorer i miljøet forstås det som tosidig. Man "trekkes" til å delta i miljøet når språk og sjargong skaper følelse av tilhørighet, et sosialt behov dekkes. Samtidig "tvinges" man til fortsatt deltagelse fordi man er en del av den svarte økonomien, gjeld og trusler om tysting kan være tvingende årsaker (Tungland m.fl. 1996: kapittel 10).

I tillegg det som trekker og tvinger, peker forfatterne på et samspill av mekanismer som gradvis marginaliserer den enkelte i miljøet. Smith-Solbakken, Tungland og Clausen skriver om rolletap, om svekkede ferdigheter i situasjoner som oppstår for vanlige folk. Det å fungere i den straitte økonomien krever imidlertid også at man kan veksle mellom roller, for eksempel knyttet til arbeid, handel – og foreldresituasjonen. Dette omtales som en "overordnet rolle". Aktører i rusmiljøet mister konkret erfaring med forskjellige roller, samtidig som man ikke utvikler evnen til å veksle mellom roller (Smith-Solbakken og Tungland 1997: 136-137). Parallelt med at roller og relasjoner i det "straite" samfunnet svekkes, utvikles andre roller og kompetanser i det miljøet man nå sosialiseres inn i (Tungland m.fl. 1996: 135). Forfatterne hevder med andre ord at det er egne standarder for oppførsel i rusøkonomien som ikke harmoniserer med de straites livsførsel, og når de opptrer slik de er vant til, vil de både møte motstand blant straitinger og selv føle ubehag ved å omgås dem. "Konge-for-en-dag" mentaliteten er et eksempel på slik livsførsel, den fører seg inn som et ledd i en prosess som fører til utestenging. Utestengningen fra sam-

funnet foregår gradvis. Endepunktet for den enkelte formuleres som "Stigmatisert, marginalisert, klientifisert, sykeliggjort og kriminalisert" (Smith-Solbakken og Tungland 1997: 135).

I den svarte økonomien utvikles og belønnes noen former for kompetanse, som er diskrediterende eller diskvalifiserende i den hvite økonomien. Nøkkelbegrepene er "Talent eller klient". Innenfor et rusmiljø og en svart økonomi vil en kunne forstås som et talent. Dette i motsetning til de utsikter den enkelte har som "klient" dersom de beveger seg ut av den svarte økonomien. Forfatterne stiller opp et skjematisk skille mellom hvordan den enkelte blir vurdert i henholdsvis den hvite og svarte økonomien.

	Svart økonomi "talent"	Hvit økonomi "klient"
Arbeid	Pusjer/arbeidsgiver	Arbeidsløs
Økonomi	20-30 000 pr. mnd. i fortjeneste	ca. 3 000 pr. mnd i trygd, og masse gjeld
Markedsposisjon og karrieremuligheter	Lang ansiennitet, høy kompetanse, etterspurt	Ikke fullført folkeskole, uønsket
Vandel/rykte	"En som er til å stole på"	"En kriminell ramp"
Sosialt nettverk	"En av gutta"	Outsider og eksnarkoman
Språk og uttrykksform	Velartikulert forståelig	Støtende uforståelig
Forbruksmønster	"En som ikke er kjip"	Ødslende og uansvarlig

(Tungland og Smith-Solbakken 1997: 141)

Denne modellen oppsummerer kjernepunktene i forfatternes begrep om kulturøkonomisk avhengighet. Her finner vi så vel de elementer som trekker, tvinger og støter ut. Vi skal videre se nærmere på noen av de trekk ved rusmiljøet som uttrykkes i dette eksempelet. Det skal gjøres i to omganger. Først skal vi ta for oss det man kan oppsummere som "suksesselementene". Her vil vi se nærmere på den situasjon gatefolket befinner seg i med hensyn til arbeid og økonomi. Deretter skal vi ta for oss det vi kan kalle "samholdselementet". Her er det rykte og sosialt nettverk som er i fokus.

Videre vil vi se nærmere på det vi oppfatter som et problematisk forhold ved hvordan Tunngland, Smith-Solbakken og Clausen bruker av avhengighetsbegrepet. Å snakke om "avhengighet", med eller uten sammensatt forståelse ("kulturøkonomisk"), innebærer at man sier noe om to forhold samtidig. For det første beskriver det en situasjon, det repetitive mønsteret av rusbruk. Dette kan vi kalle det deskriptive elementet i avhengighetsbegrepet. For det andre antyder begrepet noe om årsaken til det som er beskrevet. Dette kan vi kalle det forklarende elementet i avhengighetsbegrepet. Om man vil etablere en sosiologisk utfordring til medisinerne på dette feltet, mener vi det er påkrevet at man skjelner mellom disse elementene.

Gatefolkets hverdag

Vi som forfatter denne teksten er begge sosiologisk skolert, og ønsker å basere artikkelen på en gjennomgang av den samfunnsvitenskapelige ruslitteraturen. Men den viktigste kompetansen vi har i mange av de spørsmålene som reises i det videre forløpet, er nok at vi begge har arbeidet på et lavterskel botilbud for brukere av (hovedsaklig) illegale rusmidler i Oslo. Det å arbeide med mennesker i aktiv rus, gir et vesentlig annet bilde enn det som framkommer i studier fra behandlingsinstitusjoner. Det er også et unikt utsiktspunkt til hverdagens små og store hendelser i rusmiljøet.

Det kan i denne sammenhengen stilles spørsmålstegn ved om det miljøet vi forholder oss til er sammenlignbart med Tunngland, Smith-Solbakken og Clausen informanter. I utvalget deres finner vi en bred vifte av marginaliserte skikkelser, både når det gjelder valg av rusmidler og miljøtilknytning for øvrig. Vi finner alt fra en som er vokst opp i en familie der kriminalitet er en del av hverdagen, til de som har arbeid og ruser seg i skjul. Det rusmiljøet som er grunnlaget for våre innvendinger mot rogalandsforskernes bilde av et rusmiljø utgjøres i stor grad av bostedsløse rusmiddelbrukere (for innblikk i bostedsløse rusmiddelbrukeres livssituasjon, se for eksempel Flåto 2008, Johansen og Myhre 2005). Det er derfor grunn til å tro at miljøene skiller seg fra hverandre i en viss grad. Også geografiske forskjeller, vestlandsbyer og hovedstaden Oslo kan gjøre sammenligningen problematisk, i tillegg til at en viss endring over tid må påregnes. Disse forskjellene til tross; Tunngland, Smith-Solbakken og Clausen omtaler utvalget sitt som "gatenarkomane", det gjør at vi forstår rusmiljøet de beskriver som såpass likt det vi kjenner at sammenligningen er

fruktbar. At deres forskningsrapport og bok har blitt brukt i sammenligninger med rusmiljøer i hele landet, og fortsatt gjøres det, er grunner til at sammenligningen er relevant også med tanke på de andre forholdene.

Nedenfor vil vi kritisere Smith-Solbakken, Tungland og Clausens begreper om de sosiale betingelser gatefolket lever under. Dette gjør vi under fire overskrifter: arbeidssituasjonen, inntekt, kvinner og tillit.

Arbeidssituasjon og kompetanse

Under betegnelsen "arbeid" i Smith-Solbakken, Tungland og Clausens tabell beskrives arbeidssituasjonen i ruskulturen og innen den offisielle økonomien. Innenfor svart økonomi er man "pusher/arbeidsgiver", i den hvite "arbeidsløs". Det er mulig at arbeidsløshet er en realistisk fremtidsmulighet for de som har avsluttet rusmiddelbruk. Men å fremheve en tilværelse hvor aktøren framstår som et talent virker allikevel misvisende.

Bretteville-Jensen (2005) har kartlagt økonomiske aspekter ved sprøytemisbrukeres inntak av rusmidler. Hennes informanter ble spurt om å oppgi inntektskilder den siste måneden. 44 % oppga her salg av stoff som inntektskilde (2005:107, 110). Dette er et forholdsvis høyt tall, men de 44% inkluderer alle type inntekter av salg, fra noen hundrelapper og oppover (2005: 127). Det er sannsynlig å anta at de fleste av de 44 % er selgere for folk over seg og ikke tjener mer enn til eget forbruk. Bødal og Fridhov (1989) fant at langt de fleste som soner fengselsstraff for omsetning selv er brukere, altså er det nærliggende å anta at mange selger først og fremst for å finansiere eget forbruk.

Sannsynligvis prøver de fleste som deltar i rusmiljøer over tid å selge en eller flere ganger. "Pusjer" er ikke noe man "er", det er noe man gjør om man får anledning. Som regel må man finne andre inntektskilder. Salg er sjelden noe man kan drive med lenge, eller i stor skala. Dette fordi man bruker selv, og etter hvert bruker mer, og til slutt mister kontrollen (Johansen 2002). I tillegg vil mange bli revet ut av virksomheten av rettssystemet. Når man returnerer til miljøet, starter man som bruker igjen. Det er også krevende å drive med salg, mange "egner seg ikke", sies det.

Av andre inntektskilder fant Bretteville-Jensen trygd/sosialhjelp (84 %), vinningskriminalitet (25,5 %) og prostitusjon (15,5 % totalt, 43,5 % for kvinner). Her finner vi de kjente figurene blant gatefolket. Men disse fyller

ikke ut hele bildet. I kategorien "annet" finner vi 16,5 %: "tigging", "gaver fra venner/familie", "flaskepanting" og "oppsparte midler" (Bretteville-Jensen 2005:107,111). I dag er også salg av Magasinet =Oslo en mulig inntektskilde i noen av storbyene. Det finnes imidlertid flere mulige arbeidsformer og inntektskilder i den svarte økonomien. Vi vil nevne ytterligere fire.

Å streife rundt i natten og samle gjenstander man kan bytte bort mot penger eller rusmidler er mulig inntektskilde. Det har blitt brukt navn som "rever og måker" for å illustrere hvordan dette fungerer. Man går rundt og leter i containere og søppelkasser, kjenner på dører, tar med seg det man kommer over som muligvis kan ha noen verdi. For eksempel er alkohol, sprit, et mulig betalingsmiddel for illegale rusmidler, det samme er klær. I slik leting etter ting og muligheter kan det også dukke opp nye ting som fortsatt er i emballasje. Dette tas til en butikk som selger slike varer, og byttes mot en tilgodelapp eller penger hvis man er heldig. Om det blir tilgodelapp kan denne selges til kunder i butikken for en noe lavere pris enn den er verdt.

Å operere som det noen kaller "trappehallik" er annen mulighet. Betegnelsen brukes for å gi et bilde av en som sitter og venter i trappa på at den prostituerte kommer hjem. Typisk vil han tilby henne tjenester mot betaling i form av dop. For eksempel kan de trenge hjelp med å sette skudd i halspulsåren. Å få hjelp til å sette skudd i halsen er ikke uvanlig blant rusmiddelbrukere, siden mange ikke har tilgjengelige årer andre steder på kroppen.

Det å "henge" rundt en pusjer, tilby seg å gjøre tjenester og være i hans selskap er også en måte å skaffe seg rusmidler på. Man kan hjelpe, for eksempel ved å assistere med å veie og porsjonere varene. Å være "løpegutt", hente og levere varer i form av alt fra rusmidler til mat og godteri, er en annen mulighet. Dette vil man lønnes for i form av rusmidler. I tillegg vil man få tilgang til rusmidlene bare ved å være i nærheten av selgeren, mulighetene for at selgeren "legger i" (å gi en annen deler av eget rusmiddel, ved injisering) på andre er til stede.

Blant rusmiddelbrukere på gateplan finnes en form for "dotteøkonomi". En "dott" kan være av bomull, ofte er det et sigarettfilter. Denne brukes til å filtrere det oppvarmede stoffet fra kokeredskapet (en skje eller lignende), når det trekkes opp i pumpa. I "dotten" legger det seg igjen rester av stoffet, som kan kokes ut og brukes om igjen. Disse dottene kan gis bort eller byttes bort mot små tjenester, eller brukes selv ved en senere anledning. Å spørre om dotten kan være en mulighet om man er blakk og abstinert.

Det er sannsynligvis flere muligheter for å finansiere rusbruk enn det som kommer fram her. Det å selge dop, spesielt på et høyere distribusjonsnivå, er

ikke mulig for mange om gangen. At man framstår eller føler seg som et talent innenfor svart økonomi fordi man mestrer disse formene for arbeid harmonerer dårlig med hvordan vi har opplevd gatefolkets livssituasjon. Det er snarere snakk om å finne den måten å finansiere rusmiddelbruk på som er mulig der og da.

Inntekt og levestandard

Tungland, Smith-Solbakken og Clausen hevder i praksis at det de kaller "gatenarkomane" kan forventes å ha 20-30 000 i fortjeneste hver måned (1996: 121). Å ha denne posisjonen innenfor en økonomi kan forstås som "talentfullt". Innenfor hvit økonomi er den tenkelige situasjonen ca 3000 i inntekt hver måned fra trygd, i tillegg til omfattende gjeld. Men er det vanlig at de som tilhører gatas rusmiljø har 20-30 000 i "fortjeneste" hver måned? Neppe. Igjen kan vi se til Bretteville-Jensens rapport hvor et av målene har vært å gjøre undersøkelser av hvilke utgifter brukere av illegale rusmidler virkelig har. Hun finner, blant annet, at for de som injiserer illegale rusmidler er gjennomsnittlig utgift til dette, i perioden 1998-2004, 850 kroner pr dag. Heroin er det rusmiddelet som er dyrest, brukere av dette har derfor de høyeste utgiftene (Bretteville-Jensen 2005: 99,101-3). Inntekten varierer tilsvarende, de som injiserer heroin har større inntekt enn de som injiserer amfetamin. Gjennomsnittlig inntekt gikk ned i årene undersøkelsen pågikk, parallelt med at prisen på illegale rusmidler gikk ned. Den gjennomsnittlige inntekten i årene 2000-2004 er på 27.700 kroner (Bretteville-Jensen 2005: 119-20,130). Å sammenligne dette med gjennomsnittlig utgift fra årene 1998-2004 gir ikke et nøyaktig bilde av hvor mye en gatenarkoman har i fortjeneste, men kan gi en indikasjon. Med en inntekt på 27.700 i måneden og utgifter på 850 pr dag til rusmidler vil man sitte igjen med 58 kroner per dag. Dette er langt unna summer tilsvarende det som kommer fram i Smith-Solbakken, Tungland og Clausens tabell. De uformelle økonomiene med bytte av tjenester og dotter kompliserer dette bildet. Vi nøyer oss derfor her med å slå fast at det er få holdpunkter for rimeligheten i å hevde at man i et rusmiljø finner en spesielt gunstig posisjon i forhold til inntjening. Rett nok er det flere penger i omløp, men utgiftene er tilsvarende større.

Vi vil heller hevde at det mest framtreddende trekket ved gatefolkets livssituasjon er fattigdom. Eksempelvis kan kartlegging av bostedsløshet fortelle at

3 av 5 bostedsløse i Norge oppgir å være rusavhengige (Dyb, Hansen og Østerby 2006). Det er ikke rimelig å anta at bostedsløshet skulle være såpass utbredt blant rusmiddelbrukere hvis økonomien generelt er god. Også helsesituasjonen blant mange rusmiddelbrukere peker mot en hard hverdag. Fysiske plager som abcesser, infeksjonssykdommer, skabb og lus, HIV/AIDS, lymfebetennelser, blodpropper, hepatitt, leverskader og svært dårlig tannhelse er utbredte tilstander (Johansen og Myhre 2005). Undersøkelser av ernærings situasjonen i denne gruppen viser at dårlig ernæring gjør aktørene mer utsatt for smitte, og mindre i stand til å bli frisk av sykdom (Sæland 2002: 32). Psykisk helse viser seg også å være svært mye dårligere blant rusmiddelbrukere enn resten av befolkningen, og det er grunn til å tro at dette gjelder spesielt for gruppen rusmiddelbrukere som det er snakk om her (Johansen og Myhre 2005).

Til tross for at rusmiddelbrukere innehar en viss kompetanse innenfor svart økonomi, vil hverdagen for mange domineres av slit og jag knyttet til anskaffelse av rusmidler. Det er ikke rimelig å gi beskrivelser betegnet som talentfulle for å forklare at rusmiddelbrukere ikke kommer ut av krabbeteinen. Dette gjelder sannsynligvis spesielt for kvinner.

Kvinnens posisjon

Beskrivelser av rusmiljøer tar ofte utgangspunkt i menns situasjon. Det gjelder også Tungland, Smith-Solbakken og Clausen. Det hevdes ofte at ca 1/3 av aktørene i tunge rusmiljø i Norge er kvinner, hos Bretteville Jensen kommer det også fram at andel kvinner er synkende parallelt med alder, det er mange yngre kvinner, færre eldre (2005: 31).

I litteraturen framstår kvinners situasjon som mest utsatt. Smith-Solbakken, Tungland og Clausen kommenterer ikke dette, til tross for at 9 av 45 informanter er kvinner (1996: 139-40). Bretteville-Jensen fant at kvinnene som brukte heroin hadde større forbruk enn menn som brukte heroin, og de rapporterte et høyere antall overdosetilfeller enn menn. Mulige forklaringer av kvinnenenes høye forbruk i forhold til menn er større behov for selvmedisinering på grunn av traumer, i tillegg til høyere toleransegrense. Videre hevdes at heroinbrukere har høyere utgifter enn amfetaminbrukere, og at det er flere kvinner som bruker heroin enn amfetamin. Kvinner har således også et høyere utgiftsnivå enn menn (Bretteville-Jensen 2005: 84, 105). At kvinner også

da har et høyere inntektnivå enn menn følger naturlig, og mye av inntekten genereres ved prostitusjon.

I Bretteville-Jensens undersøkelser rapporterer 43,5 % av kvinnene å tjene penger på prostitusjon (2005: 130). Av de mulige inntektskilder skissert over er det nærliggende å anta at prostitusjon er den mest belastende. Det er alminnelig erkjent at prostitusjon medfører skader på kort og lang sikt. Samtidig gir prostitusjon mulighet til regelmessig inntekt, og kan derfor foretrekkes som inntektskilde. Det kan igjen gjøre prostituerte kvinners situasjon i miljøet mer utsatt. På den annen side bidrar den stabiliteten i inntekt som oppleves av kvinner som prostituerer seg at disse kvinnene får en viss makt og posisjon innad i miljøet.

Det er likevel ikke slik at kvinner ikke kan livnære seg som selgere, mange gjøre det. Men å selge i en slik skala at det er mulig å ha god fortjeneste kan se ut til å være vanskeligere for kvinner. Lalander finner i sin studie av unge heroinister at kvinnene i miljøet vurderes av mennene som mindre karaktersterke og dårligere til å håndtere den action som finnes i miljøet (2001: 201-222). Svensson hevder at fysisk styrke er viktig for store deler av den aktiviteten som skjer i narkotikaøkonomien, også som selger da du må kunne beskytte deg mot ran og lignende (1996: 300-1). På bakgrunn av dette er det nærliggende å anta at kvinners posisjon i den svarte økonomien er enda mindre preget av kjennetegn knyttet til det å være talentfull.

Selv om kvinners situasjon på mange måter er mer sårbar, har vi også hevdet at hverdagen heller ikke for mannlig representanter i rusmiljøet er preget av suksess og vellykkede posisjoner. Vel kan det oppleves som at man har et talent innenfor de ulike "bransjene" i gode tider, men vi mener det ikke er noen grunn til å anta at dette er en tungtveiende årsak til å fortsette rusmiddelbruk. Å peke på "suksesselementer" i narkotikakulturen for å vise at det er rasjonelt å bli i den er ikke en forklaring som setter rusmiddelbruk i rimelig kontekst.

Tillit i det sosiale nettverket

Smith-Solbakken, Tunglund og Clausen hevder at noe av det som holder rusmisbrukere i krabbeteinen er at de har et rykte som er til å stole på, er en del av et sosialt nettverk som kan mobiliseres om man trenger støtte, og har gode kredittmuligheter. Igjen vil vi hevde at dette er påstander med mange modifikasjoner, og at det for gatefolket i Oslo i mange tilfeller er direkte misvi-

sende. Nedenfor følger noen eksempler hentet fra en rapport tidligere publisert av en av oss (Johansen 2002).

Rusmiljøet på gata er sentrert omkring kjøp og salg av dop. Møtet mellom kjøper og selger ser naturligvis forskjellig ut for de involverte parter. Kjøperen risikerer først og fremst å bli "bøffa". Det betyr at man får utdelt dårlig kvalitet på "dopet", som heroin som oftest kalles på gata i Oslo ("bøffing" kan også gjøres med andre rusmidler). Selgeren risikerer først og fremst å bli tystet på.

Om man har en fast selger unngår man som regel bøffing. Selgeren er interessert i en fast kundekrets, og vil nødig skyve kundene fra seg. Deri ligger det et incitament for å selge det som kalles "god dop". I tillegg kan vi anta at det utvikler seg en erfaringsbasert tillit til at "den og den selger god dop". De fleste ser ut til å ønske seg en fast selger, en som selger fra en leilighet, og går kun motvillig til de åpne markedene i bysentrene. På byens illegale nattapoteker møter man selgere man ikke har forbindelse til, og her er risikoen for å bli bøffa stor. Spesielt hvis man ikke kjenner vedkommende selger fra før. Er man nødt, i mangel av alternativer, for å handle i en slik setting, gjør man likevel det. Alle vet at de som selger åpent på gata, ofte har en egen "bag" med bøff til de man ikke kjenner fra før. Kvaliteten er jevnt over også dårligere, sies det.

For selgerne ser denne situasjonen annerledes ut. Det man kan tape er kunder, dop, friheten og livet, sies det. Om man ikke holder orden i økonomien med leverandørene, kan man oppleve fysiske irettesettelser. I tillegg er det faren for å bli tysta på. Om en av kundene blir tatt av politiet, blir vedkommende ofte presset for å fortelle hvem selgeren er. Selgeren risikerer således sin egen frihet, noe flere gir uttrykk for at er noe man må regne med fra tid til annen (Flaatten 2006: 56-60). Om vedkommende selger da blir presset til å fortelle hvem leverandøren er, sies det at man risikerer livet (Johansen 2002). Det er nok likevel en mer dagligdags utfordring å forholde seg til sine faste kunder. Det er ikke kjent i hvilken grad for eksempel heroinpushere faktisk gir kreditt til sine faste kunder, men det virker åpenbart med utgangspunkt i de få uttalelsene som finnes om spørsmålet, at kravet om kreditt er et tilbakevendende problem. Når rusmiddelbrukere trenger kreditt, er det heller ikke bare et spørsmål om å ha lyst, eller sterke ønsker om å få dop med utsatt betaling. For den enkelte er det spørsmål om å holde abstinenser unna, abstinenser som både er svært ubehagelige og midlertidig invalidiserende i forhold til det å skaffe penger på kort sikt. En pusher vil bli utsatt for et visst trykk for å være medfølende og grei mot kundene sine. Samtidig er det slik som med

alle former for kreditt, at man også risikerer å miste kunden dersom man er ettergivende.

Når man selger fra en leilighet, stiller dette spørsmålet seg noe annerledes. Disse selgerne har i utgangspunktet faste kunder, men det hender jo at kundene har med seg andre, eller spør om disse kan være med. Selgere er nok forsiktige med å akseptere slike forespørsler. I tillegg er det som oftest slik at man skyfles ut igjen når handelen er overstått. Kjøper og selger setter seg ikke ned sammen og er sosiale omkring inntaket av dopet, slik man gjerne forbinder med kjøp og salg av hasj, selv om dette også kan forekomme (hos Snertingdal 2006 fremstår dette noe annerledes).

I tillegg vil kundene vite at det foregår omsetning i leiligheten, og vil derfor kunne anta at det befinner seg både rusmidler og penger. Det er derfor ikke uvanlig at selgere har en "løpegutt". Overfor løpegutten er selgeren i særlig grad sårbar. Man kan miste både store mengder dop og store pengesummer (et eksempel finnes i Johansen 2002, kapittel 1). Dette er sannsynligvis en grunn til at man kan "leve" av virksomheten som løpegutt i rusmiljøet.

Deling er et annet eksempel. Den som kjenner abstinensene komme uten penger, kan håpe å treffe noen man kjenner som vil dele litt. Erfaringen ser imidlertid ut til å være at dette kan være for mye å håpe på. For det første fordi de fleste er i samme situasjon som en selv. For det andre fordi det ikke er noen utbredt tradisjon for å dele. Omkvedet er at det å dele er som å gi bort, at man ikke kan regne med å få noe tilbake. Rett nok ser det ut til at det forekommer deling i en viss utstrekning, men dette gjelder kun innen allerede etablerte bekjentskapskretser, og også her i begrenset grad (Johansen 2002). På den annen side er det mulig at man finner en viss sjenerøsitet i forbindelse med særlig heldige dager i høstingsøkonomien (ved små varp), jamfør "kongefor-en-dag" mentalitet i disse miljøene (Svensson 1996), som foruten Tungland, Smith-Solbakken og Clausen, også Sørhaug legger vekt på (1996). Men det er uklart hvor omfattende dette er.

"Kamerattyverier" forekommer i en viss utstrekning. En ikke utilsiktet konsekvens av inntaket er ofte at man beveger seg på grensen av å sovne. Men dette er farlig for de som bruker opiat, det er dette som kalles overdose. Det er en form for sikkerhet i det å være sammen med noen om man skulle gå i overdose. Selskapet kan ringe etter medisinsk hjelp, eller selv hjelpe. Men man risikerer også at selskapet stjeler det man har på seg av verdisaker, for eksempel dop, piller, penger og mobiltelefon. Det er muligvis betegnende for atomiseringen i miljøet at man stadig kan høre om tilfeller av slike "kamerattyverier" (det er så vanlig at det har et navn).

Det synes således klart at de som ferdes i rusmiljøet på gata i Oslo, opererer med en begrenset tillit sammenlignet med oss i nykteristverdenen. Dette viser seg først og fremst i hvor grunnleggende situasjoner tillit blir et problem, hvor basale sårbarheter som må beskyttes i miljøet. Et eksempel på dette finner vi i det å "deponere", i den forstand at man overlater en verdigjenstand i en annens varetekt, typisk ved at man lar en annen holde noe i hånden. Selv det kan regnes som risikabelt, også blant folk man har oppfattet som venner, eller til og med kjæreste.

Denne manglende tilliten kan man også se når man betrakter miljøet på nært hold over tid. Her kan man legge merke til at noen går sammen i dyader. De skaffer penger sammen, legger sammen dagens fangst, inntar dopet sammen, og gjennomlever de fleste av døgnets gjøremål i selskap og samarbeid med hverandre. Dette er naturligvis en rasjonell måte å forholde seg til omskiftelighetene og usikkerheten i deres omgivelser. Man fordeler risikoen på to, og får dessuten en form for selskap. Men mange, kanskje de fleste "går alene", som det kalles. Og de dyadene man første la merke til, de er sjelden langvarige. Som regel ser de ut til å gå i oppløsning etter en viss tid, mens begge parter beskylder den andre for å "holde unna" dop, for å ikke dele rettferdig.

Tungland, Smith-Solbakken og Clausen har naturligvis rett i flere forhold, for eksempel at rusmiljøet er en form for nettverk. Det er også slik at dette er et uhyre sosialt nettverk. Svensson omtaler det med følgende svært treffende karakteristikkk "socialitet, men ingen solidaritet" (Svensson 1996). Dette nettverket rommer enda en mulighet for tillit, nemlig oppsporbarhet. Det at noen er kjent som en del av et miljø, innebærer at man for det første kan være rimelig sikker på å treffe vedkommende igjen, og for det andre at man vet hvor man skal lete om man vil forsøke å finne vedkommende. Dette spørsmålet blir særs relevant om vedkommende har solgt bøff eller på andre måter syndet mot reglene i miljøet. Vi skal huske på at vold er langt mer utbredt i disse miljøene enn ellers, og utløses gjerne som gjengjeldelse og straffing i et, i disse sammenhenger, statsløst samfunn. Men selv om disse forholdene kan gi grunnlag for en form for tillit, er det en tillit som ikke vokser ut av tiltro til hverandres gode intensjoner. Det er snarere å regne som tiltro til ytre stengsler for hva man kan slippe unna med. Rusmiljøet på gateplan er preget av at folk ikke har tillit til hverandre.

Tungland, Smith-Solbakken og Clausen vil etablere et mer strukturtungt avhengighetsbegrep. Utfordringen blir å vise til sosiale faktorer som holder den enkelte fast i mønsteret. En sosiologisk forklaring kan legge vekt på hvilke

som helst variabler, men vi mener det er misvisende å omtale rusmiljøet som et nettverk preget av samhold der den enkelte generelt opplever inntektsmessig og statusmessig suksess. Det er etter vår oppfatning mer treffende å omtale rusmiljøet på gata som et løselig forbundet nett av bekjenskaper preget av manglende tillit og fattigdom. Med en liten omskriving av teksten til Joachim Nielsen: "aldri stol på en junkie" (Nielsen 1996).

I krabbeteinen

Et annet og mer grunnleggende problem med fremstillingen til Tungland, Smith-Solbakken og Clausen er at de viderefører bruken av termen "avhengighet". "Avhengighet" er et begrep som spesielt i sin medisinske variant rommer en tett forbindelse mellom forklaring og forståelse. Problemet er at med en gang man har foretatt en beskrivelse av en tilstand – her kontinuerlig rusing – har man også presentert en forklaring på dette fenomenet. Forfatterne vil gjerne løse forbindelsen mellom fenomenet fastlåsthet i krabbeteinen og den medisinske forklaringen på dette. Men deres grep er å erstatte den ene koblingen med en annen, mer strukturell variant. Den samme koblingen mellom beskrivelse og forklaring opprettholdes.

Det er ifølge Sørhaug (1996) ingen dødssynd å blande beskrivelser og forklaringer. Faktisk kan det være vanskelig å forestille seg en beskrivelse som, uten å være uten informasjon, ikke gir noen som helst antydninger om hva slags forklaringer det beskrevne har. Beskrivelser inneholder alltid et element av forklaring, sier Sørhaug, forklaringselementet ligger implisitt i de kontekster som beskrivelsene henviser til. Når man foretar en beskrivelse kan denne være "tynn", ved å legge vekt på et lag av kontekst, eller den kan være "tykk", og fremheve flere lag av kontekst samt forholdet mellom disse kontekstene (Sørhaug 1996: 34-37).

Grunnleggende sett er det likevel et problem i denne sammenhengen, at det ikke er rimelig å foreta enkle koblinger av denne typen i disse spørsmålene. Rusmiddelbrukere er verken determinert av stoffenes substans, kulturell tiltrekning eller økonomisk tvang. Disse momentene utgjør alle sammen vesentlige begrensninger for den enkeltes tilpasninger og valg, men heller ikke mer.

Det er altså ikke bare slik at Tungland, Smith-Solbakken og Clausens tolkning av rusmiddelbrukernes livssituasjon til dels er misvisende, i hvert fall for

Oslos vedkommende. Det er også svakheter med avhengighetsbegrepet og måten det videreføres. Den opplagte løsningen på dette problemet ligger post Bourdieu i fremstillinger som er åpne for både de strukturelle begrensningene den enkelte handler under, og det handlingsrommet vedkommende opererer innenfor. Vi har omtalt fattigdom og manglende tillit. Dette er to kontekster man kan sette omkring gatefolkets handlinger. Fattigdom og manglende tillit kan imidlertid forstås som deler av en større kontekst, nemlig det Sørhaug(1996) kaller livsformen høstingsøkonomi.

I høstingsøkonomier er det stort sett en kort distanse mellom produksjon og konsum. Man bearbeider ikke ressurser, men bruker dem slik de umiddelbart foreligger og er tilgjengelige i omgivelsene”(Sørhaug 1996: 37).

Man lever med andre ord ”fra hånd til munn”. Et annet trekk som følger av det første, er at man stadig må være på farten når man opererer innen en slik økonomi. Mobilitet er et av de fremste kjennetegn på høstingsøkonomier sier han videre. Når man hele tiden må forflytte seg, og kanskje heller ikke har noe permanent sted man sover, er det klart at man ikke kan spare på ting. I en høstingsøkonomi blir på denne måten planleggingshorisonten begrenset.

Sørhaugs poeng samsvarer i stor grad med våre påstander om de vilkår som dagens gatefolk lever under. Samtidig omtaler han disse vilkårene som begrensninger, ikke bestemmende faktorer. Han hevder at livsformen skaper en form for autonomi, det vil si et møtepunkt mellom handlinger og de betingelsene de forekommer under. Han skriver om hvordan ”økonomi blir til psykologi” (”f.eks. gjennom en forkortet tidshorisont”) (Sørhaug 1996: 51), altså hvordan deres ”livsform” former deres bevissthet.

(...) egenskaper ved livsformer (...) fokuserer på hva slags ”ting og tegn” folk har å leve av, og som de tenker ”med og gjennom”, i produksjonen og reproduksjonen av sine livsformer. I livsformen forskjellige prosjekter blir ting man lever av, tegn man kan tenke med. Og omvendt: tegn man tenker med, kan gi ting å leve av (...). Ting og tegn vil alltid være materielt og kognitivt organisert på måter som avgrenser mer eller mindre spesifikke og beskrivbare mulighetsområder. Livsformer er alltid et påtvunget og begrenset valg. Like fullt står vi overfor valg, men forestillingen om (helt) frie valg er en kombinasjon av abstrakte ambisjoner og konkrete umuligheter (Sørhaug 1996: 48).

Dette utdraget kan leses som utlegning av hans måte å nærme seg rusmiddelbrukernes innlåsing i sitt eget livsmønster. Høstingsøkonomi som kontekst for disse menneskenes handlinger forteller om deres handlingsvalg (”auto-

nomi”) og livsbetingelser. Avslutningsvis omtaler han begrepet ”livsform” på denne måten.

’Livsform’ er et begrep som prøver å komme seg forbi, eller retttere sagt gjennom, dualismer som individ/samfunn og subjekt/objekt. Livsformer og deres prosjekter har en innside, en subjektiv og intersubjektiv virkelighet, som skapes i kontakten med sin utside, sine fysiske og sosiale omgivelser (Sørhaug 1996: 51).

Slik Sørhaug formulerer seg her, er det nærliggende å tolke hans begrep om livsform, som kontekst for et slags habitus hos Bourdieu (Sørhaug hevder imidlertid (1996: 41) at habitusbegrepet er ”for kronglete”). Først og fremst ligner deres begreper i den forstand at de eksplisitt er formulert for å overskride samfunnsvitenskapens tradisjonelle dualismer (Bourdieu 1999, Broady 1991, Bugge 2002).

Fattigdom og mistillit kan også henge sammen. Er det ikke slik at man i en marginal tilværelse, som man stadig vikler seg inn i som rusmiddelbruker, legger seg til måter å forvalte for eksempel tillit på en bestemt måte? Tillit brukes som nevnt til å investere i sosiale relasjoner, det er en oppgivelse av umiddelbare behov på bekostning av framtidige gevinster. På randen av abstinenser er det sjelden plass til slike investeringer blant rusmiddelbrukere. Innenfor miljøet gjøres dette til en egen form for moral, med en hver moralsk maksimeres patos. Man kan for eksempel stadig høre rusmiddelbrukere på gata i Oslo, fremføre følgende avskjedshilsen: ”ta vare på deg selv, det er ingen andre som gjør det”. Det er naturligvis hyggelig med lykkeønskninger, men den moralen som formuleres, er en atomistisk maksime.

Sandberg og Pedersen (2006) har tematisert en annen del av rusøkonomien, en gruppe rusmisbrukende ungdommer, unge menn, overveiende med utenlandsk bakgrunn, som selger hasj langs Akerselva i Oslo. Disse er ikke innlåst i rusmønsteret på samme måte som de rusmiddelbrukere vi har snakket om tidligere, og informantene er således ikke helt sammenlignbare. Men de blir likevel omtalt som tilhørende en ”gatekultur”, utviklet med eksplisitt referanse til Bourdieus feltbegrep. Og i dette feltet gjelder en form for ”gatekapital” (som også har gitt navn til boka). Poenget med denne begrepsdannelsen er å få fram den dobbeltheten som ligger i habitusbegrepet, som også Sørhaug berører. I denne forbindelse peker de på at gatekapital kan bli et hinder for de som ønsker seg vekk fra denne livsførselen (2006: 78-84). Selv om de ikke skriver direkte om avhengighet, formulerer de således en posisjon som rommes av Smith-Solbakken, Tungland og Clausens prosjekt.

Men samtidig går Sandberg og Pedersen videre og tar for seg det de kaller gatekapital som språk. Det de mener er at det informantenes deres sier, er uttrykk for og innvevd i forskjellige diskurser. De identifiserer to hoveddiskurser: for det første gjengens interne kamp om symbolske gevinster, med vekt på maskulinitet, vold og erobringer. I "gangsterdiskursen" legger man vekt på kompetanse og smartness, fortellinger om en selv som handlende og aktiv. Opp mot denne diskursen fant de en "undertrykkelsesdiskurs", som særlig ble anvendt overfor hjelpeorganisasjonene. Her framstiller man seg selv som utsatt for utstøtelsesmekanismer og strukturelle hindringer. Her gjelder det at den enkelte fremstår som handlingslammet og som offer (Sandberg og Pedersen 2006: kapittel 8).

På denne måten viser forfatterne også til en spennvidde i handlingsvalg for informantene deres. Sandberg og Pedersens analyse av guttene "på elva" representerer en nivåheving for analyser av rusmiljøene i Norge. De skriver seg inn i en tradisjon etter Smith-Solbakken, Tungland og Clausen, men beveger seg videre. Ikke bare forsøker de å ta hensyn til det enkelte medlem av rusmiljøene som både strukturert og strukturerende, for å låne Bourdieus termer, men de tydeliggjør også noen muligheter som ligger i feltet.

Kan hende er det dette som er det nærmeste vi kan komme et sosiologisk begrep om avhengighet? Et hvert forsøk på å løfte fram stigmatiseringsprosesser, utstøtingsprosesser, økonomiske bindinger og sosiale forlokkelser, kan i beste fall bare fylle ut en del av bildet. Det gjelder også rusmidlene i seg selv. Å utfordre avhengighetsbegrepet, er således ikke bare problematisk, om man unnlater å tematisere dets deskriptive og forklarende element. Det er også problematisk i den forstand at man lar seg rive med av begrepets løfte om enkle forklaringer på spørsmål om hvorfor de forskjellige fortsetter å ruse seg.

Oppsummering

I denne artikkelen har vi tatt for oss Tungland, Smith-Solbakken og Clausens forsøk på å etablere et sosiologisk begrep om avhengighet. I denne sammenhengen la de vekt på å vise en rekke forskjellige sosiale faktorer som holder rusbrukere fastlåst i handlingsmønsteret deres. Det er utvilsomt gode grunner til å fremheve stigmatiseringsprosesser, rolletap, økonomisk tvang og kulturell tilhørighet. De hevdet imidlertid at særlig to forhold ved "narkomiljøet" utgjorde en dragning, og til dels en tvang, som holdt dem tilbake fra å endre livs-

mønster, nemlig deres talentstatus i den svarte økonomien og nettverket preget av tillit. Vi har hevdet at disse beskrivelsene ikke bare er unøyaktige, men også misvisende. Det er mulig det er trekk ved livet i rusmiljøet som gir enkelte gode fortjenestemuligheter, og at man kan finne elementer av tillit. Men i hovedsak er rusmiljøet preget av fattigdom, både når det gjelder penger og helse. Tilsvarende er det i stor grad atomisering, mistillit og tilbaketrekking som preger deres omgang med hverandre.

Dessuten er det problematisk å snakke om avhengighet på den måten man kobler forklaring og beskrivelse i medisinen. Vi har i stedet hevdet at et sosiologisk motstykke til avhengighetsbegrepet må romme en åpning for den enkeltes handlingsrom. Med utgangspunkt i karakteristikken av livsvilkårene for gatefolket som fattigdom og atomisme, mener vi en informert samfunnsvitenskapelig tilnærming til repetitive mønster av rusing, må ta utgangspunkt i hvordan dette former psykologien i miljøene.

Det er på mange måter forbløffende å konstatere at de sosiologiske refleksjonene omkring intensiv rusmiddelbruk har vært såpass fraværende som de har. Medisinske forståelser har fått dominere i stor utstrekning. Og gjør det kanskje enda, selv om toneangivende forfattere som Fekjær tar avstand fra det (Fekjær 2004). Det er i denne sammenhengen bidraget til Tungland, Smith-Solbakken og Clausen må vurderes. Med begrepet "kulturøkonomisk avhengighet" staket de ut kursen for en mer gjennomført sosiologisk tilnærming. Men forsøket deres var ikke helt vellykket. Nå er det på tide å komme videre.

Litteratur

- Bourdieu, Pierre (1999): *Meditasjoner*. Pax, Oslo.
- Brattvåg, Hildegunn (2006): *En rapport fra prosjektet Rett i koppen*. Rapport. Oslo: Stiftelsen Kirkens Bymisjon.
- Bretteville-Jensen, Anne Line (2005): *Økonomiske aspekter ved sprøytemisbrukeres forbruk av rusmidler*. Rapport 4/2005. Sirus.
- Broady, Donald (1991): *Sosiologi og epistemologi: Om Bourdieus forfatterskap og den historiska epistemologin*. HLS förlag: Stockholm.
- Bugge, Lars (2002): *Kunnskap og realisme i Bourdieus kritiske sosiologi*. I *Agora* 1/2.
- Bødal, Kåre, og Inger Marie Fridhov (1989): *Straff som fortjent? 440 narkosel-*

- gere dømt etter § 162 til mer enn 3 års fengsel i perioden 1980 – 1988. Delrapport 1. Kriminalomsorgsadvelingen, Justisdepartementet
- Dyb, Evelyn, Torbjørn Hansen og Steinar Østerby (2006): *Bostedsløse i Norge 2005 – en kartlegging*. Prosjektrapport, Byggforsk, Oslo.
- Fekjær, Hans Olav (2004): *Rus*. Gyldendal akademisk.
- Flaatten, Sverre (2006): *Heroinister og kontorister*. Fagbokforlaget, Oslo.
- Flåto, Maja (2008) *Dette huset er ikke som alle andre hus. En sosiologisk fortolkning av samhandling i et hybelhus for bostedsløse rusmiddelbrukere*. Universitetet i Oslo: Masteroppgave i sosiologi.
- Johansen, Nicolay B. (2006): *Gatefolkets helsesituasjon*. www.kriminalpolitikk.uio.no
- Johansen, Nicolay B. og Hanne Myhre (2005): *Skadereduksjon i praksis*. Sirus.
- Johansen, Nicolay B. (2002): *Tillit og svik i narkomiljøet*. Rapport nr 4/2002. Sirus.
- Lalander, Philip (2001): *Hela världen är din* Lund: Studentlitteratur.
- Nielsen, Joachim (1996): *Aldri stol på en fyllik*. På albumet "Nykter", Universal Music Norge, Desperado.
- Sandberg, Sveinung og Willy Pedersen (2006): *Gatekapital*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Skog, Ole-Jørgen (2006): *Skam og Skade*. Gyldendal akademisk, Oslo.
- Smith-Solbakken, Marie og Else Tunland (1997): *Narkomiljøet: økonomi, kultur og avhengighet*. Ad notam Gyldendal.
- Snertingdal, Mette (2007): *Kalkulerende kjeltringer eller offer for omstendighetene?* Sirus.
- Svensson, Bengt (1996): *Pundare, junkare och andra* Stockholm: Carlssons
- Sæland, Mone, med fler (2002): *Mat i kampen for et verdig liv ved rusmiddelavhengighe : ernæringsmessige utfordringer*. Høgskolen i Akershus
- Sørhaug, Tian (1996): *Fornuftens fantasier*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Tunland, Else, Marie Smith-Solbakken og Tor Clausen (1996): *Talent eller Klient?* Rapport RF- 96/025. Rogalandsforskning.

Sammendrag

Sosiologien på rusfeltet har ikke foretatt noen gjennomgripende problematisering av avhengighetsbegrepet før Smith-Solbakken, Tunland og Clausen gjorde dette på andre halvdel av 90-tallet. I flere utgivelser presenterte disse for-

fatterne et mer strukturtungt begrep om avhengighet, der de vektlegger kulturelle dragninger, økonomisk tvang, og en vifte av utstøtingsmekanismer. Vi stiller oss bak dette prosjektet, men kritiserer det også på to måter: For det første hevder vi at den livssituasjon forfatterne plasserer rusmiddelbrukere i, er mangelfull og til dels misvisende. For det andre hevder vi at deres fremstilling mangler analytisk distanse til selve avhengighetsbegrepet. Et sosiologisk motsvar til begrepet avhengighet, må etter vår oppfatning ta høyde for den livssituasjon rusmiddelbrukere tilknyttet rusmiljøet på gata lever under, og det handlingsrom som der er åpent.